

ПЛАТА ЗА СЛАВУ

Іван Козловський

Хтозна-вкотре відкриваєш для себе: чи не все на світі із усім пов'язане. Ось одержав я від Володимира Панченка його прекрасну книжку «Сонячний годинник», що народилася з його мандрів Україною, і відразу ж згадався такий сюжет.

Ми з Панченком мали виступ в Інституті післядипломної освіти вчителів у Білій Церкві. Коли поверталися звідти до Києва, він запропонував: заїдьмо в село Мар'янівку Васильківського району, де є музей Івана Козловського, народженого в цьому селі. Ще коли я вперше про це почув, то легко запам'ятав: «Мар'янівка», бо так само називається мосридне село на Черкащині (До речі, Мар'янівок по всій Україні чи не до десятка).

Дорогою до Мар'янівки ми з Володимиром розповідали один одному, хто що знає про Козловського. Ні він, ні я ніколи не бачили видатного співака зблизька. Тільки – по телевізору, чули по радіо й слухали з платівок. Мабуть, обидва відчули глибокий жаль із того, що нам не пощастило хоч раз поспілкуватися з цією великою людиною, оточеною ореолом загадок і легенд.

Згадавши про музей співака, відразу ж згадали і про музичну школу, яку він вибудував для юних земляків власним коштом.

Цьому, пам'ятаю, передувала така історія.

Про неї мені розповів доцент факультету журналістики столичного університету імені Тараса Шевченка Віктор Полковенко.

Здається, в газеті «Известия» з'явився фейлетон на співака Большого театру в Москві Івана Козловського, який, концертуючи, вимагає високих гонорарів. До речі, Козловський, образившись на керівництво театру через те, що воно не заступилося за

нього у відповідь на брутальний випад «Известий», назавжди його покинув.

А в тій же газеті згодом з'явився лист Козловського, який пояснював: він вимагає за свої виступи серйозних (але не немислимих, як стверджував автор фейлетону, один із особливо ядучих радянських сатириків) гонорарів, оскільки збирає гроші для того, щоб побудувати за них музичну школу в своєму селі.

Гордий Козловський до театру не повернувся, незважаючи на всі вмовляння. А був він тоді, як пишуть музикознавці, в розквіті свого таланту. Майже сорок років унікальний тенор-альтино виступав передовсім як камерний співак. Він не сходив зі сцени до вісімдесяти семи років. А почав співати – в хорі Михайлівського монастиря в Києві (там його відразу ж помітив Олександр Кошиць) – у сім років. Отже, вісім десятиліть творчої біографії. Він сам про неї цікаво, «зсередини» розповів у своїй книжці «Музика – радість і біль мій».

На час самодепортації з Большого театру Козловський був народним артистом СРСР, лауреатом двох Сталінських премій, мав цілу колекцію орденів. Належав до тих небагатьох, кого називали представниками істеблішменту радянської імперії.

Десь я читав, що сучасник і суперник Козловського на сцені Большого театру Сергій Лемешев (також тенор і також популярний майстер вокалу) дуже ревниво ставився до нього й не міг спокійно сприймати успіхи Козловського. (Це цікаво зрозуміло, бо будь-яке творче середовище завжди аж вібрує від навіть не замаскованої конкуренції всіх із усіма в ньому; кожен бореться за місце під сонцем слави і благополуччя). Цікаво, що їм обом випало співати в 1948 році для О. А. Кніппер-Чехової на ювілеї театру.

Добре пам'ятаю, що коли ми їхали до Мар'янівки мені згадувався неповторний спів Івана Козловського (музикознавці характеризували цей голос, що він – світло-сріблястого тембру). Неоднораз випливав із пам'яті сивоголовий і напродив поставний Козловський на сцені, що його часто бачив по телевізору. Митця не стало ще десяток років тому, але в мене було незрозуміле відчуття його фізичної присутності. Очевидно, це пояснюється особливим настроєм душі того дня, коли наше авто легко котилося порожньою дорогою, зобабіч обступленою осоками, що, здавалося, стояли на сторожі синьої небесної тиші, яка незримо повсюдилася згори у світ. Супокійний літній день неквапно йшов назустріч з осінню. Згодом ми з Панченком згадуватимемо ту прекрасну історію, як справді цікаву книгу, що нам пощастило несподівано прочитати. Несподівано – бо рішення заглянути в Мар'янівку з'явилося у Володимира спонтанно. Йому завжди не просто «мандрівочка пахне» – він безпомилково вибирає ось такі, сказати б, намолені місця. (Бо ж чому саме там випало народитися генієві?!)

І ось ми в Мар'янівці. Звичайна і водночас незвичайна сільська хата. Звичайна, бо ми обидва, не вчора народжені селюки, добре пам'ятаємо той напівстарожитній сільський побут, у якому минало наше дитинство, – для нас це була реальність, а вже для наших ді-

тей – музейна екзотика. Цивілізація знищила сільський уклад життя. Безслідно зникли сотні його традиційних реалій. Село дедалі більше набирає урбаністичних прикмет.

А незвичайна ця хата тим, що тут народився Іван Козловський. І тим, що його люба донька Анна, яка живе в Москві, викупила родинне гніздо Козловських у людей, що були його власниками після того, як усі Козловські його полишили й нікому з мар'янівських не спадало на думку організувати тут музей великого земляка, завдяки якому і знають в Україні саме цю Мар'янівку. Це вже потім, коли Анна Іванівна викупила хату й оприлюднила задум створення музею, її охоче підтримали й допомагали його реалізувати. Як відомо, набагато легше стати відомим чи славетним, скажімо, в усій країні, аніж у своєму селі або містечку. Не випадково ж мовиться, що немає пророка в своїй Вітчизні. Щоб виразно побачити велике, бажано дивитися на нього з серйозної дистанції.

Нам розповідають про мале хлопченя Івана Козловського, який отут бігав, босоногий, зі своїми ровесниками й грався з ними в невігадливій грі сільських дітей. А ми, тримаючи в пам'яті осяйний образ великого маестро, силкуємося переконати себе, що він і той сільський малюк – одна й та ж особа: надто високо, аж на позахмарну височінь злетів у мистецтві син українського простолюдня. Його ніхто не фаворизував, нічия дужа рука не підносила до тих високих вершин, яких сягнув у своїй мистецькій кар'єрі. Усе вирішив тільки унікальний талант.

У тій книжці «Музика – радість і біль мій» він пише: «Людина перепливає велетенський простір. І немає їй ніякої підтримки. Вона – сама. І ось пливе інша. А поряд із нею човен, у ньому люди, що готові будь-якої миті прийти на допомогу. Сили плавців однакові, а умови, оточення? Мовлячи простіше, одного «до зірок» тягнуть, а другому визначають шлях «крізь терни», та ще ж і крізь які!»

Його не тягли «до зірок». Усім, що досяг, він зобов'язаний тільки самому собі, своєму талантові. Козловський справді сам створив себе.

До того ж були в біографії обставини, які ускладнювали життя і професійну кар'єру. Його брат Федір також мав вокальний талант, співав у капелі Олександра Кошиця й, вирушивши з нею в турне по світу в час Української Народної Республіки, не повернувся назад, обравши на знак протесту проти більшовицької влади долю емігранта. Козловський тримав це в таємниці, але хіба людина тоді могла щось приховати від радянських спецслужб?! Тому Іван Семенович був «не виїзний». Не пощастило йому вийти на сцени європейських столиць, не здійснилася його мрія бути в славетному театрі «Ла Скала». Він лишався зіркою для «домашнього вжитку». Лише після хрущовської «відлиги» його пару разів випустили за кордон, з гіркотою пише його донька. Важко повірити, але факт залишається фактом: Іван Козловський фактично прожив за залізною завісою.

Здалеку, якщо анітрохи не входиш у події та подробиці його життя, все видається в ньому іділічно безхмарним і позбавленим будь-яких гіркот чи гризот. Усе – тріумфи й тріумфи, прем'єри й прем'єри, сяйливі вибухи світла на відкритій захопленим очам рампі й гонорари, гонорари...

Так, у його житті це все було, але – не тільки це. І далеко не все воно – вся правда його життя.

Там було не тільки те, що неодмінно є «накладними витратами» існування кожної видатної та прославленої людини.

З усіх усюд, мов метелики на світло, до неї залітають всякі прошаки. Одні благають допомогти їм знайти правду чи оборону, бо вони зазнали в житті кривди й несправедливості і знають, що індивідові статусу Козловського досягти цього значно легше, аніж їм. І він весь час за когось клопотався. Інколи така ситуація навіть доходила до абсурду. Донька згадує: «Він увесь час за когось прохав. Подеколи дуже смішно сердився: «Чорт би його забрав! Я ж усе підписав! Що йому ще треба – чому він знову дзвонить?! Знайти йому дружину? Вбити тещу? Що треба?!»

Ми з Володимиром усе ще намагаємось уявити, як виростав над собою селянський син Іван Козловський, щоб дорости не тільки до сцени Большого театру, а стати справді мегазіркою вокального мистецтва. Нам розповідають, що він цілковито підпорядкував усе своє життя мистецтву. Дзвінка фраза. Загальні слова. Ба навіть штамп. Ним по-слуговуються чи не в кожній розповіді про видатного митця. А ось що це значить конкретно, як те розшифрувати в подробицях?

Потім я прочитаю в Анни Козловської: «Батько завжди був зосереджений на вокалі, постійно думав про голос, боявся протягів, ніби кожен протяг таїв у собі смертельну небезпеку, не дозволяв собі після концерту відразу вийти на вулицю – треба було «охолонути»; самовіддано старався бути у формі за будь-яких умов, за будь-яких життєвих ситуацій, і в цьому сенсі був до себе нещадний. Режим став невід'ємною частиною його життя. Верхнє «ре» третьої октави мало звучати завжди, незважаючи ні на що...»

У його домі всі дотримувалися тиші. Доньці постійно нагадували: «Батько репетирує! У нього ввечері спектакль!» Донька ніяк не могла зрозуміти, чому в день спектаклю категорично заборонялося заговорювати з батьком – він змушував себе мовчати цілісінкний день. Він беріг голос.

А вже ввечері, після спектаклю, весь дім був у квітах, в усмішках і тостах. Рікою текло шампанське, звучали слова захвату Козловським. А сам він, галантний, златоустий і дотепний, був душею веселої компанії. Двоє життів. Життя-каторга. Надзвичайна відповідальність перед своїм талантом. І висока плата за славу. Мовби існування весляра-невольника на галері. І життя-свято, де всі гаряче поклоняються славетному маестро. Де всі за честь і подарунок долі мають саме знайомство з ним.

До речі, про поклоніння і жагу знайомства з маестро. У Козловського був цілий фан-клуб. І складався він в основному з жіноцтва. Були там, як згадує донька співака, й безмежно нав'язливі, від яких йому важко було відкараскатися – вони прагнули майже приватизувати його, щоб він був улюбленою іграшкою в їхніх руках. Статус знаменитості таїть у собі немало випробувань. А особливо ж їх багато саме в стосунках із публікою, зумовлених поведінкою екзальтованих адораторів.